

TANULMÁNYOK KÜLSÓVAT TÖRTÉNETÉBŐL

KÜLSÓVAT, 1996

HELTAI ETELKA M. BEÁTA

A KÜLSÓVATI PREMONTREI NŐI KANONOKREND RÖVID TÖRTÉNETE NAPJAINKIG

A Külsővaton 1927 óta működő Premontrei Nővérek története igen távoli időre, kerekén 870 esztendőre vezethető vissza. Az általános történeti előzmények a következők:

A rend alapítója Szent Norbert 1082 körül született a Felső-Rajnaparti Xantenben, Németország Westfália nevű tartományában. Atyja Heribert gennepi gróf V. Henrik német császárral volt rokonságban, anyja Hedvig pedig a lotharingiai hercegi családdal. Így a mi Szt. László királyunk is Szt. Norbert rokonságába tartozik, mert édesanyja, Richsa lotharingiai hercegnő volt. Norbertet anyja ugyan papnak szánta, de ifjúkorát mint apród, majd lovag V. Henrik császárnak, nagybátyjának udvarában töltötte, vidám szórakozásokban, vadászatokban, az udvari élet könnyelműségében. A hagyomány szerint egy napon, Szt. Pál megtéréséhez hasonlóan, egy kilovagolása alkalmával villámcsapás terítette le. Ennek hatására elhagyta a császári udvart, elvonult a siegburgi bencésekhez. Ott 30 napos lelkigyakorlat után bűnbánó ruhát öltött és teljes lelki erővel a vándorapostolkodásra szánta rá magát. Bejárta az egész vidéket, mindenütt nagy hatással térített elragadó ékesszólásával és életének példájával. Már külseje is vonzó volt: "hiláris aspectu" "serenus vultu" vidám tekintetű, derűs arcú.

Pappá szenteltette magát. Elment a laoni főiskolára, ahol teológiát, szentírásmagyarázatot, filozófiát tanult. Egy alkalommal Istenszeretettől és apostoli vágytól égő lélekkel beszédet tartott a főiskolai hallgatóknak és máris hét nemes ifjú csatlakozott hozzá. Atyai barátja, Bertalan laoni püspök buzdította, hogy alapítson szerzetesrendet. Első kolostora helyéül Premontre völgyét ajánlotta neki. (A völgy Franciaország északkeleti részén található, innen a rend elnevezése). II. Honorius pápa 1126-ban engedélyezte az új rend működését.

Szt. Norbert kanonokrendet alapított. A kanonokok kötelessége; az ünnepélyes napi zsolozsmázás karban. Ezek mellett Szt. Norbert jóval megelőzte korát: a lelkipásztorkodást és apostolkodást tűzte ki rendje céljául. Élete példája volt a rendtagok szabályzata, azonban mikor Szt. Norbert Magdeburg érseke lett Boldog Hugó jónak látta megírni a rendi szabályokat, melyek híven tükrözik a rendalapító elgondolását, szellemiségét.

A rend lelkiségét 5 pontban foglalhatjuk össze:

1. Az Oltáriszentség imádása mélységes tisztelettel és szeretettel, az istentiszteletek ünnepélyes végzése, az oltárok nagy tisztasága. XI. Pius mondotta a premontrei rendről: "Eucharistice gloriosus, et gloriose eucharisticus." (Az Oltáriszentség által dicsőséges, és dicsőségesen eucharisztikus.)
2. A Szűzanya iránti gyermeki tisztelet és szeretet. Szt. Norbert korát megelőzve már (kerek számmal) 700 évvel a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése előtt hitte és hirdette a Szűzanya e nagy kiváltságát. Saját lelkéből fakadt imája: "Ave Virgo, quae Spiritu Sancto praeservante de tanto primi parentis peccato triumphasti innoxia." (Üdvözlégy Szent Szűz, ki a Szentlélek különös oltalmából ősszüleink vétke felett sértetlenül arattál győzelmet.)
3. A bűnbánat szelleme, a lelki szépség, tisztaság, fegyelem megőrzése.
4. Az Anyaszentegyház szeretete és védelme. A pápához való hűség. Szt. Norbert hathatósan küzdött II. Ince pápa mellett az ellenpápa, Anaklét fellépésekor.
5. Az ellenségeskedők kibékítése, a szegények, betegek segítése, és a vendégszeretet.

Szent Norbert a férfirend megalapítása mellett hamarosan női kolostorokat is létesített. Az első jelentkező Rikovára grófnő volt, akit számos előkelő nő követett. Gazdag hozományukkal a kolostorok anyagi bázisát biztosították.

Szent Norbert 1134. június 6-án Magdeburgban halt meg. Közvetlenül a rendalapító utáni időben Boldog Frigyes apát elrendelte, hogy úgy a férfi, mint a női kolostorokban a szent tudományok mellett a klasszikus tudományokat is műveljék.

A szent alapítót úgy a férfi, mint a női kolostorokban bámulatos erényű szentek és boldogok követték. Hogy, csak számuk töredékét említsük: Boldog Hugó, Szent Evermód, Boldog Godefrid, Szent Gilbert, Szent Hermann József, Szent Adorján és Jakab gorkumi vértanúk, Boldog Frigyes apát, Boldog Hroznáta, Boldog Bronislaw, Boldog Gertrud, Szent Erzsébet leánya az altenburgi kolostor apátnője.

* * *

Hazánkban már az Árpádok idejében, Szent László rokonai kapcsolata révén meghonosodott a rend. 1136-ban települtek le Váradhegyfokon, Nagyvárad közelében. A törökdúlás előtt 45 prépostsága és 8 női kolostora volt. Az utóbbiak lakóit a nép "Boldogasszony apácáinak" nevezte.¹ A rendnek már a tatárjárás is sok veszteséget okozott, de a mohácsi vészig úgy a férfi, mint a női

¹ Számos premontrei prépostságot már az Árpádok idejében, 1301 előtt alapítottak. *Oswald Arisztid: A magyar premontrei prépostságok.* Bp., (1939) 38., *Oswald, Arisztid: Fegyvernek.* Ferenc Sági prépost és rendi vizitátor, 1506-1535. Különkiadás Szt. Norbert halálának 800 éves évfordulójára készült ünnepi írásból. Bp., (1934) 16.

rend virágzott hazánkban. A törökkorban Pázmány Péter szerint kb. 50 kolostorukat semmisítették meg. Pl. a híres szegedi Szentlélek női kolostorban Szulejmán katonáitól több premontrei nővér szenvedett vértanúságot.

Ez a kanonoknői kolostor a középkorban a magyar irodalom legfontosabb székhelyeinek egyike volt.² Itt készült a Magyar Ordinárium a magyar premontrei nővérek részére. Ennek másolatát a Lányi-Kódex őrizte meg. A kutatások szerint az Apor-Kódexnek is van premontrei karaktere. Ugyanakkor már régóta ismert az Apor-Kódex és a Lányi-Kódex bizonyos megfelelő részeinek összefüggése. A legújabb kutatások szerint az Apor-Kódex első másolatai Szegeden készültek a szegedi premontrei kanonisszák részére.³ Bálint Sándor szerint az apácák itt a XVI. század elejéig nagy mennyiségű könyvet másoltak. A premontrei kanonisszák egy kéziratos, hangjegyekkel, latin-magyar jegyzetekkel ellátott énekeskönyvet használtak, amelyet a kutatás Szegedi-Kódexnek nevezett el. Ebben különböző részek váltakoztak misékből, himnuszokból, antifóniákból és a zsolozsmáskönyvből. A hangsúlyt a magyar szentek kultuszára⁴ helyezik. Irodalmi tevékenységük vezéralakja a mű összeállítója Márta nővér, aki a 70. oldalon árulja el magát: "Soror Marta yrta". Ő Szeged legrégebbi írónőjének tekinthető.⁵

Szegedi kolostoruk 1551-ben pusztult el. (A várost 1543-ban foglalta el a török.) Még Szeged fénykorában, 1511-ben Fegyvernek Ferenc sági prépost megerősítette a szegedi premontrei nővérek egy részének Somlóvásárhelyre való áttelepítését. Első meghívása 1496-ban kelt.⁶ 1511. júliusában 20 nővér elhagyta Szegedet (nevükről ítélve a legtöbben nemesi származásúak voltak,) hogy a somlóvásárhelyi kolostorba telepedjenek. Abba az ősi kolostorba, amelyet Szt. István alapított a bencés nővérek számára.⁷

Rögtön az új otthonba való beköltözés után 1511. július 2-án elkészítették az apácák a kulturális és mezőgazdasági szempontból jelentős Urbáriumot, vagyis a kolostor és a robotparasztság között fennálló jogviszony szabályzatát. Ez a legrégebbi ilyen vonatkozású magyar nyelvemlék. Minden jogi kérdést magában foglal a jobbágyok szolgálatairól, amely egyúttal az apácák szociális érzékéről és humánus gondolkodásáról tanúskodik.⁸

A rendi vizitátor az átköltözött apácák lelki vezetésére egy prépostot és egy-egy rendtagot rendelt. Az ő kötelességük volt, hogy egy új Directoriumot (szabályzat

² Nyelvemléktár *Linguistische Erinnerungen* VII. 335-337.

³ *Kardos Tobor: A Huszita biblia keletkezése. (Die entstehung der Husitenbibel).* = MTA Nyelv- és Irodtud. Oszt. Közl. 1952. 148., *Danko József Károly: Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariae.* Bp., 1893. 90.

⁴ *Radó Polikárp: A magyar középkor kottás kéziratai. (Die Kodexe mit Noten des ungarischen Mittelalters.) = Magyar Zenei Szemle (Ungarische Muzikalische Rundschau), 1941.*

⁵ *Frdl. mündliche Mitteilung des Herrn Universitätsprofessor Dr. S. Bálint (Szegedin.) Dr. Bálint Sándor szegedi egyetemi professzor baráti közlései.*

⁶ *Oswald, 1934. 12., 16., 18.*

⁷ *Lukcsics Pál: Geschichte der Nonnen von Vásárhely. (ung.) Veszprém, (1923) 35., A vásárhelyi apácák története., Oswald, 1934. 12., 16., 18.*

⁸ *Oswald 1934. 19. Das Auschnitte aus der 800 jährigen Vergangenheit der ungarischen Premonstratenser. (ung.) Gödöllő, (1940) 27. Vortlaut des Urbariums Lukcsics 1923. 56-58. Az urbárium teljes szövege.*

a szent misékhez és a zsolttárogásokhoz) állítsanak össze a Vásárhelyre költözött nővéreknek a karimához (a rendtagok két csoportja váltakozva mondja a zsolttárok és a himnuszok versszakait), mert új helyükön, új egyházmegyében a régit, a szegedit már nem használhatták.⁹

1511. augusztus 10-én János király kiállított egy okiratot, hogy a bencés nővérek összes itt meglevő javaikat átadják a premontreiek számára. Ugyanezen a napon a király egy másik okirattal megparancsolta, hogy a premontrei nővéreket új birtokukba bevezessék. Ez számos szomszéd birtokos jelenlétében meg is történt. A beiktatásról a veszprémi káptalan 1511. szeptember 25-én okiratot állított ki.¹⁰ A Szentszék a premontrei nővérek átköltözését 1512. május 15-én erősítette meg,¹¹ mire a győri püspök elvégezte az egyházi beiktatást.¹²

János király 1511. augusztus 15-én a Szegedről Somlővásárhelyre költözött apácákat felruházta a hiteleshelyi működés jogával, amelyhez természetesen pecsét használata is szükségeltetett.¹³ Ez, mai kifejezéssel "közjegyzői hivatali" szerepkört jelentett. Az első áttelepült apátnő 1516. február 27-én állította ki az első hiteleshelyi okiratot. Egy ilyen okirat megmaradt,¹⁴ "Nos religiosa domina Katerina abbatissa totusque conventus sanctimoniálium de coenobio beati Lamperti martiris de Apachavasarhely."

A vásárhelyi apácák pecsétjének leírása: a Madonna a gyermek Jézussal, akit a térdén tart. Körirata: S Conventus monialium de Wasarhel. (Cum simulacro imaginis gloriosissimae et intemeratae Dei genitricis semperque Virginis Mariae, filium suum inigenitum sub figura pueri in ulnis tenentem.)

1539. szeptember 15-én Budán, János király törvényhozásakor, a somlővásárhelyi konventet két szegedi nővér: Margaretha és Helcna képviselte.¹⁵ Az utolsó somlővásárhelyi apátnő Paláshy Katalin abbatissa, könnyek között írta meg testamentumát (1558), melyben kéri Istent, hogy minél hamarabb éljedjen fel újra Pannoniában Boldogasszony Leányainak rendje. A somlővásárhelyi apácák a török elől (1558) Pozsonyba, majd Bécsbe menekültek. A Pozsonyi -Kódex is premontrei hatásokat tükröz.¹⁶

⁹ *Oszwald*, 1934. 19.

¹⁰ *Lukcsics* 1923. 93., *Oszwald* 1934. 18.

¹¹ *Mon. Vespr.* IV 211-216., *Oszwald* 1934. 18.

¹² *Mon. Vespr.* IV. 211-216., *Oszwald* 1934. 18.

¹³ Siegelbild, Madonna mit dem Jesuskinde (Cum simulacro imaginis gloriosissimae et intemeratae Dei genitricis semperque virginis Mariae, filium suum unigenitum sub figura pueri in ulnis tenentem.) Ihr randschrift: "S. conventus monialium de Wasarhel." Abbildung: *Lukcsics*, 1923., titelblatt vgl. 333.93. Pecsét, Madonna a gyermek Jézussal. (A dicsőséges és tiszta Istenszüllőnek és mindig Szűz Máriának, egyszülött fiát gyermek alakjában térdén tartó képmásával.) Ennek körirata: A vásárhelyi szerzetesnők sz. konventje. Másolat: *Lukcsics* 1923., Címlap: vgl. 333.93.

¹⁴ Abbildung: *Lukcsics* 1923. 47. Másolat.

¹⁵ "Margareta et Elena de Zegedino moniales." *Lukcsics* 1923. 96. Margit és Ilona szegedi szerzetesnők.

¹⁶ *Kardos* 1893. 148., *Danko* 1893. 90.

Új alapítás Külsővaton 1927-ben

68 év távlatból meg kell állapítanom, hogy annak a szerzetesi életnek, melynek részese voltam és vagyok rendtársaimmal, csak a külső keretei változtak meg több mint negyven éven át, de hivatásunk változatlan maradt! Hogyan is történt rendünk újraalapítása Külsővaton?

1927-ben dr. Ráday Sebestyén premontrei kanonok, gödöllői teológiai tanár, később csornai magiszter nagy nehézségekkel küzdve újjáélesztette a magyar premontrei női rendet, és annak szellemi szervezője és lelki vezetője lett. E tettének legfőbb támogatója a társalapító Szentgyörgyi Ignác külsővati esperes-plébános, majd kanonok lett, aki az anyagi hátteret biztosította földjei átengedésével. A rend nagy Jótevője volt még dr. Nagy János nyugalmazott államtitkár az államsegélyek kieszközlője, a nővérek: "szeretett és mélyentisztelt nagypapája", aki külsővati kúriáján a nővérek keze között halt meg 1930. szeptember 15-én.

Az első rendi jelöltek Sopronból jöttek: Eichinger Marianna, a későbbi Norberta anyja, a rend alperjelnője, Kulcsár Irén M. Franciska, a külsővati óvoda első óvónője és Horváth Ilona M. Teréz, aki átvette a kezdeti nehézségekkel járó rend gondnoki megbízását. Az új tagoknak a szerzetesi életbe való bevezetésére Ráday magiszter úr a 800 éves krakkói zárdából kért alapító főnöknőt. Ők pápai klauzurában szigorú, szemlélődő életet éltek a Zsinat előtt. Ünnepélyes örökfogadalmat tettek, a papi breviáriumot premontrei rítus szerint karban végezték latinul énekelve és recitálva. Michaela anyát jelölték ki a magyarországi alapításra, de ebben halála megakadályozta. Méltó utóda WISNICZKA M. ANZELMA inbramovicai apátnő, perjelnő lett, akivel német nyelven megindult a levelezés. Ő 1927. június 28-án érkezett meg Külsővatra. Imádságos, példaadó, szent életét itt élte le, és húnyt el 1955. március 8-án.

1927. július 2-án ünnepélyes keretek között szentelte fel a zárdát dr. Rott Nándor veszprémi püspök. A nővérek első lakóhelye a Reiner-ház (ma: Raffel M. u. 6.) volt. 1928. június 17-én volt 3 napos lelkigyakorlat után az első ünnepélyes beöltözés. Ekkor a három jelölt megkapta a rendi fehér ruhát. A felemelő szertartást szentmise keretében a püspök végezte. A Reiner-féle ház lassan kicsinek bizonyult a nővérek és az újonnan jelentkezők számára. Szentgyörgyi Ignác külsővati esperes szándékával és Nagy János államtitkár segítségével sikerült a Raffel-kúriát megszerezni zárdának. *(A tulajdonos Raffel Mihály fényképét ld. Varga É.T. e kötetben megjelent tanulmányában. A szerk. megjegyzése.)* 1928. szeptember 15-én a külsővati képviselőtestület gyűlést tartott, amelyen az egyházmegyei ügyész is részt vett. Itt megtárgyalták az ügyet és a szerződést megszüvegezték. Ennek értelmében a Raffel-kúriát melléképületeivel együtt átengedték használatra a premontrei nővéreknek azzal a feltétellel, hogy a nővérek napközi otthont tartanak fenn és az óvodába valláskülönbség nélkül felveszik a gyermekeket.

Még ebben az évben megtörtént a rendi jóváhagyás is. Dr. GUMMARUS CRETS premontrei generális apát (Belgium, Averbode) jóváhagyta a püspöki joghatóság alatt élő, egyszerűfogadalmas, harmadrendi premontrei nővérek magyarországi rendjét és tanítási működését.

A nővérek megkezdték munkájukat. Főtisztelendő Anya perfekt német tudásával a németül is beszélő nővéreknek tartotta az oktatást. Bevezette őket a rendi életbe, a rend szellemének liturgikus imáiba, a premontrei rítus szerinti latinnyelvű papi breviárium karban való végzésére. Mellette megtanította a nővéreket a rendi ruha szabására és varrására. Készségesen állt neki a magyar nyelv tanulásának, órákat vett M. Norberta alperjelnőtől, hogy később elbeszélgethessen a falusi emberekkel és fogadni tudja a látogatókat. Norberta anyja, a rend hivatalos ügyeit intézte, levelezett az egyházi és állami hivatalokkal és ha kellett személyesen útrakelt zárdai ügyekben. Franciska nővér, mint városi óvodából jött kiváló óvónő vezette a gyermekek napközi otthonát és az óvodát. Teréz nővér mint gazdasági felelős végezte a gondnoknői teendőket, vezette a gazdaságot. Vasárnap délutánonként pedig úgy Külsővaton, mint Mersevát filiájában oktatta a Jézus Szíve Szövetség asszonyait a hit alapjainak mélyebb megértésére és tartotta gyűléseit az engesztelés szellemében.

A rendalapító nővérek lelkesen tanítottak, dolgoztak, neveltek, odaadón vállaltak minden áldozattal járó feladatot, mely előttük állt, "minden jóra készen voltak" a rend jelmondata értelmében. Példaadó munkás életükért megszerették őket a község emberei és közös összefogásban voltak segítségükre, ha szükség volt rá. Ennek híre gyorsan terjedt a környéken. Eredményként újabb jelöltek jöttek, akik szerzetesi életet kezdtek. Barthodeiszky Izabella M. Rozália óvónő, Molnár Anna M. Ágnes és Kovárczi Teréz M. Margit, akik házimunkát végeztek. Pethő Angéla tanítónő a beöltözéskor az M. Julianna nevet kapta.

1930-ban a zárda területén felépült egy új iskola és óvodaterem. M. Julianna átvette az I-VI. leányosztályt és az ismétlősöket. A tanítás mellett vezette a Jézus Szíve gyermekegyesület szívgárdistáit, elsőáldozásra készítette őket elő, egyházi és nemzeti ünnepeket rendezett, színdarabokat játszatott, és farsangi mókás délutánokat. Kirándulásra vitte tanulóit, hogy megszerettesse velük a természet szépségeit. Megtanítsa értékelni ezeket és megóvni a veszélyektől. Ünnepe volt, ha tavaszonként családi együttesben ülték meg "Emilék sűrűjében", kis erdejükben a "Madarak és fák napját." Télvíz idején pedig bélyeget, író tollakat és sztaniolpapírokat gyűjtöttek az iskolások az afrikai misszióknak. A küldeményeket az atyák ott eladták és a bevételből néger gyermekeket kereszteltek meg, szegényeket gondoztak és árvákat neveltek fel. M. Julianna foglalkozott a cigányok gondozásával és oktatásával is. Később Artner Vilma M. Bernadett, Kertész Emilia és M. Katalin is beléptek a rendbe és együtt tanítottak Julianna nővérral. Megalapították a "Kalász Leánykört", ahol hitükben erős, erkölcsükben tiszta, hazafias érzésükben öntudatos, jó családanyákat igyekeztek nevelni. Fontos szerepet töltöttek be az egyházi

kiadványok terjesztésével: Szív újság, Missiók-lapok, vallásos folyóiratok, könyvek kölcsönzésével. Szücs Anna M. Gertud házi ambulancián fogadta betegeit. Nemcsak elsősegélyben részesítette őket, hanem kezelte az elmérgesedett sebeket, kötözte a sérülteket, a fekvőbetegeket pedig gyógyszerrel látta el és azok beadását ellenőrizte. Sokoldalú tevékenységével kitűnt minden szakterületen pl. az állatállományban előforduló betegségekre is voltak jó tanácsai, művészi virágkertészetével pedig széppé varázsolta a zárda parkját és ellenőrizte annak tisztaságát.

Minden nővér a külsővati anyaházban kezdte meg szerzetesi életét. Mindig jöttek új jelöltek, újabb jelentkezők! S minden évben voltak újabb beöltözések és fogadalomtétel. Ha egy-egy nővér gyengélkedni kezdett és betegszabadságra kényszerült, gyógykezelése alatt is beosztást kapott könnyebb munkára. Pl. Bernadett átvette Juliannától a cigánypasztorációt és olyan eredményesen foglalkozott védenccével, hogy a szentségekhez járultak, házasságukat rendezték, lelkiismeretes munkára szorította őket következetes ellenőrzéssel, sőt a fiatal leányoknak értelmiségi családnál szolgálóhelyet szerzett, hogy megtanuljanak becsületes munkát végezni és embertársaikkal udvariasan viselkedni. Míg Katalin tanított az iskolában, mellette Jozepha nővér - aki Banner Irma néven lépett a rendbe - kézimunka órán oktatta a lányokat hímezni, horgolni, kötni, a fiúkat pedig állatfigurák és sípok faragására. Pethő Márta M. Augusztina nővér, tanulókat készített elő vizsgákra. Vezette a rend énekkarát és zongoratanítványokkal foglalkozott. A nővérek között is folyamatosak voltak a zeneoktatások. Zongorán, orgonán és hegedűn játszottak többen. Sikeresen szerepelt minden beöltözésen és rendi ünnepen a nővérek énekklara gregorián és többszólamú énekkel.

Zárdán belül nemcsak lelki, zenei, tudományos oktatások voltak, hanem a nyári vakációban állandó latin nyelvtanulás mellett németül is tanultak nővéreink. Értékes és szép emlékek maradtak ezek a múlt boldog éveiből. Természetesen a fiatal nővérek táborából is került ki jónéhány költői és írói tehetség, akik a szétszóratás alatt is folytatták irodalmi munkájukat iskolában, óvodában, művészi hajlamaikat pedig a zenetanításban, főleg kántori állások betöltésével. Peng M. Piroška és Szulics M. Annunciáta az óvodában segítettek be. Hertelendy Mária Antónia, majd később Bobkó M. Gabriella mint óvónők tanítottak. Májig is szeretettel emlékeznek rájuk a fiatal édesanyák. Míg ők, kint a mezőn dolgoztak, addig a nővérek a pólyásbékiktől majdnem 6 éves korig elvállalták a kicsiket egész nyáron át, szinte reggeltől estig. Bölcsődci feladatuk nagy örömeikre szolgált úgy a kismamáknak, mint a rajtuk segítő nővéreknek Bánli M. Etelka gépi hímzésű, művészien szép oltárterítőket készített, keze munkáját a mai napig dicsérik alkotásai. Boros M. Anna mint okl. szakácsnő gondoskodott nap mint nap a nővérek ellátásáról és egyszerű, de válogatottan vitamindús ételekkel lepté meg a gyermekek napköziothonos asztalát. Kapuy M. Kinga, Finta M. Márta, Szénási M. Jolánta és húga Filoména, Horváth M. Erzsébet, Győrvári M. Ilona és húga Paula, Márkus M. Zsófia, Fodor M.

I. ábra 1.: 1928-ban, az első beöltözés után, balról: M. Norberta, Anzelma anyja. Ráday Sebestyén magiszter, M. Franciska és M. Teréz nővér
Abb. 1. 1.: Von Links: Mutter M. Norberta Anzelme im Jahre 1928; nach dem ersten Einzug Magister Sebastian Ráday; Schwestern M. Franziska und M. Terézia

2.: A külsővati plébánia előtt 1929 őszén. Balról Dr. Nagy János államtitkár és Szentgyörgyi Ignác kanonok
2.: Vor der Pfarre in Külsővat; Herbst 1929 von links: Staatssekretär Dr. Johann Nagy und Kanonok Ignac Szentgyörgyi

2. ábra 1.: Dr Rott Nándor veszprémi püspök felszenteli a zárda területén elkészült r.k. óvodát és iskolát, 1930 augusztus 15.

Abb. 2. 1.: Dr. Nandor Rott weiht den römisch-katholischen Kindergarten und die Schule ein, sie wurden auf dem Gelände Klosters aufgebaut; 15. Aug. 1930

2: Képeslap részlete (1930 szept.) a premontrei nővérek Boldogasszony Leányai Zárdája, iskolája és óvodája

2.: Abschnitt einer Ansichtskarte (Sept. 1930) Kindergarten, Schule und Kloster namens "Tochter der glücklichen Frau" der Premontreier Schwestern

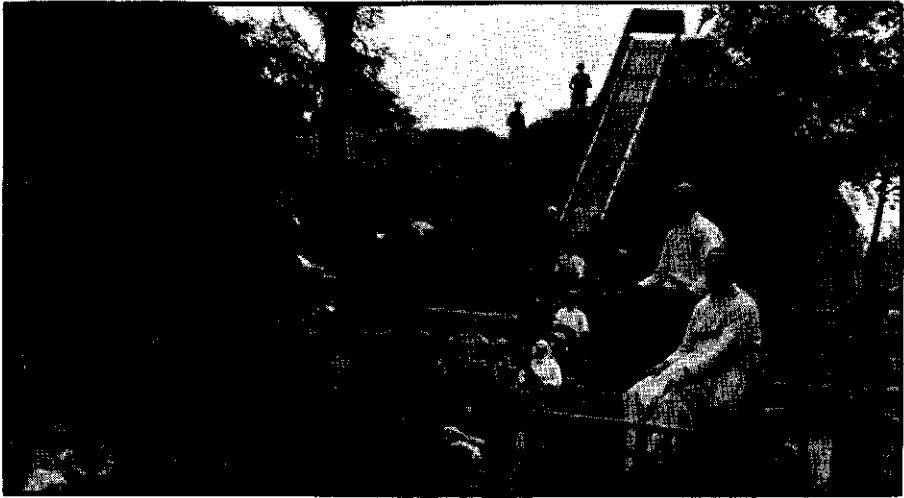
3. ábra 1.: Nagymosás a külsővati zárdaudvaron, a háttérben
Ráday magiszter, 1933 nyara

Abb. 3. 1.: Große Wäsche im Klosterhof; im Hintergrund Magister Ráday
(Sommer 1933)

2.: Búcsúra készülődés libatisztítással, Ráday magiszterrel, 1933 nyara

2.: Vorbereitung für die Kirchweihe mit Gänseputzen und mit
Magister Ráday (Sommer 1933)

4. ábra 1.: Cséplés a zárda gazdasági udvarán, a szekéren Szalai István munkavezető és Ráday magiszter, 1933 augusztus.

Abb. 4. 1.: Landwirtschaftsarbeiten im Klosterhof. Auf der Pferdekutsche sitzen der Arbeitsleiter István Szalai und Mgister Ráday.

2.: Szilvaszedés a zárdakertben, balról: Ráday magiszter, Norberta nővér, Pethő Cilike tanítónő, Franciska nővér és Varga Mancika

2.: Aug. 1933 Pflaumenpflücken im Klostergarten. Von links: Magister Ráday, Schwester Norberta, Lehrerin Cilike Pethő, Schwester Franziska und Mancika Varga

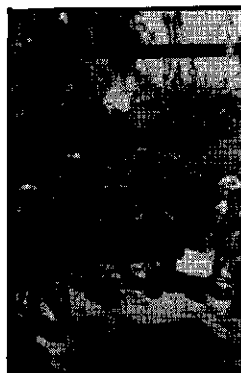

5. ábra 1.: Nővérek és jelöltek körében 1934-ben középen balról jobbra: Ráday magiszter, Szentgyörgyi Ignác esperes, Wisniczka M. Anzelma anya és Körmendy József teológus

Abb. 5. 1.: Magister Ráday, Ignác Szentgyörgyi, Mutter Anselma und Theologe Josef Körmendy im Jahre 1934 im Kreis der Schwestern und Kandidaten

2.: Újabb hajtások a rend "fáján" 1943-ban
2.: Neue Kandidaten im Orden 1934.

6. ábra: Pillanatképek: az óvodából és az iskolából 1.: óvodások ebédeltetése 1930 nyarán; 2.: énekóra a kenyeri iskolába 1942-ben; 3.: színháték Szt. Dorottya vértanúsága, Kenyeri, 1937.; 4.: 1930 nyara Külsővaton; 5.: Kenyeri Leánykör színhátészó csoportja, 1937; 6.: Kenyeri Leánykör egy csoportja, 1938

Abb. 6.: Fotos über den Kindergarten und die Schule 1.: Kindergarten kinder in der Mittagszeit 2.: Musikstunde in der Schule in Kenyeri 3.: Theaterspiel: " Martyrium der Heiligen Dorothea" 4.: Sommer 1930 in Külsővat 5.: Amateurtheatergruppe des Damenkreises in Kenyeri 1937 6.: Eine Gruppe aus dem Damenkreis in Kenyeri

7. ábra 1.: Csuhé-kiállítás, 1936. október 15., Kenyeri
 Abb. 7. 1.: Ausstellung (15. Okt. 1936 Kenyeri)

2.: Kalász Leánykör, Kenyeri, 1936 nyara. Középen: P. Pusztai Gábor
 Ferenc és Hanig János esperes
 2.: Ährendamenkreis in Kenyeri (Sommer 1936). In der Mitte Franziskaner Gábor
 P. Pusztai und Bischof János Hanig

Doloróza a gazdaságban, háztartásban, óvodában, házkörűli munkákban, sőt mezeiben is besegítettek, ahogy ezt a szükség megkívánta. Törekly M. Angéla éveken át, a legnehezebb időkben is a gazdaságot vezette és nővértársaival együtt igen sok, nehéz munkát végzett. A gazdaságban alkalmazott világi munkásokat is ő irányította, osztotta be munkaterületekre és őszinte, okos rátermettséggel becsülte meg verítékezésüket. Jó szociális érzékkel, igazságosan bánt velük. Később Szabadhegy Szabolcs plébános házvezettségét vette át, így közvetlen kapcsolatban állt híveivel és mindenben segítségére volt. Később M. Ignácia is.

A szerzetbe fiatalon bekerült nővéreknek módjában állt továbbtanulni, így Láng M. Natália és Tóth M. Hedvig a soproni Orsolya-rend gimnáziumában fejezték be tanulmányaikat, majd mindketten hitoktatói és kántori végzettséggel tanítást vállaltak és kántorizálnak napjainkban is. Munkateljesítményük emberfeletti az apostolkodás terén Láng M. Stephánia a somlósárhelyi fiókházba került óvónőnek, később egy 14 gyermekes családnál lett nevelőnő, miközben kántori állást is betöltött. Élő M. Aurélia a templomi otyyasütésben szerzett érdemeket és kézimunkát tanított a külsővati iskolában. Téli estéin a fiatal anyákat tanította varrni és művészi fokon sajátították el tőle a csuhéfonást (kukoricahéjból). Főzőtanfolyamot indított, sőt nyári vasárnapokon fagyalt-délutánokon is remekeltek készítménycikkkel. Tombolasorsolásokat rendeztek a kezüik munkáját dicsérő fonott tárgyakkól és a jómódú emberek ajándékaiból. Ezek bevételét szegénysorsúakra fordították valamint az iskola szemléltetőeszközeit gazdagították. Gertrud nővér áthelyezése után, orvos hiányában, ő vette át a zárdai ambulanciát, kezelte a falu beteg és sérült embereit. Életének legtöbb idejét Osztovcics M. Cecilia töltötte előjárói mellett Külsővaton. Mint tanítónő bölcs türelemmel oktatta tanítványai hosszú sorát, de a legmaradandóbb hatást mindenkire igazi szerzetesi életével, jó példájával gyakorolta. Nemes emberséget, jellemeszilárdságot, becsületet, szorgalmat tanultak tőle neveltjei. A novíciák mesternője is volt egy ideig. Sok kicsi gyermeket készített elő az első szentáldozásra, később pedig plébánosa oldalán végezte az egyházközségi nővér munkáját. Irodai beosztása mellett betegeket látogatott, özvegyeket, elesetteket vigasztalt, kibékítette a haragvó szomszédokat, a Jézus Szíve Szövetséget és a rend külső tagjainak oktatását végezte. Mindenhol apostolkodott, ahova a lelkipásztor keze nem jutott el. Utolsó éveiben önfeláldozó gondozója volt Norberta anyáknak. Az éjjelnappali helytállásban, még a beteg halála előtt nagyon legyengült, vérszegény lett. A szombathelyi kórházban töltött 12 napi szenvedés után halt meg. Temetése Külsővaton volt 1981-ben.

Úgy a noviciátusban, mint tanítói munkakörében kedves nővértársa volt Ccciliának. Czigány M. Emerika, aki Szentgyörgyi Ignác külsővati kanonok unokahúga volt. Később a bakonygyepesi egyházközség lelke és családok támasza lett. Napjainkban is ott kántorizál. Lelkes kisegítője Szombathelyi M. Anzelma, akinek élete egyik legnagyobb öröme volt, hogy rendi nevét a

szeretett, volt Alapítóanyánkról kapta. Az ő vezetése alatt alakult meg gyepesi fiókházunkban a budapesti Szolidaritás Szövetkezet kirendeltsége, ahol úgy a nővérek, mint a falu számos asszonya kereste meg kenyerét és szerezte meg nyugdíját a kesztyűkötéssel.

Háború után 1946-ban a harmadik tanítói állás betöltésére Heltai M. Beátát jelölték ki a rendi előjárói és egyben a falu kántora is ő lett. A szétszórás alatt is kántorizált, de tanítani nem tanított. 1962-ben a pápai Zeneiskola megszervezte a külsővati zeneoktatói Munkaközösséget a helyi ált. iskolában, zongora tanszakra. Vezetésével Beáta nővért bízták meg. Azóta is folyamatosan tanulnak zongorázni a vati iskolás gyerekek. Tanítványai közül sokan léptek pedagógus pályára, mentek kántori állásba, ahol kamatoztatták zenei tudásukat. Több tehetséges tanítványa közül, éppen a helybeli iskola alsó tagozatában tanítja énekelni kisdíákjait Szalainé Pongrácz Andrea, a celledömölki iskolában pedig Fekete Andrea oktat ének szakon. Fekete Andrea egyben a külsővati Dalárda kórusának karnagya. Minden hónap első vasárnapján az Istentiszteleten közösen muzsikálnak, énekelnek és köszönik meg kapott tehetségüket. Beáta nővért követte tanítónőként Táborny M. Marisztella és Zabrana M. Klotild. Mindketten a felsőtagozatban is vállaltak szaktanítást, sőt díjmentesen készítették elő a különbözeti tanulókat és korrepetálták őket. Marisztella vidám természetével, Klotild nővér határozott, okos egyéniségével nyerte meg a gyermekek rokonszenvét. Szerették őket. A felosztatás után mindketten hitoktatással foglalkoztak és kántori állásban helyezkedtek el.

Külsővat község ez idő alatt Pápa vidékének egyik fejlődő kulturális alközpontja lett, melyet a nővérek működésével, nemzetnevelő munkájával és a község előljáróságának jó szellemével együtt érdemelt ki. A rend anyaháza Külsővaton volt, fiókházai pedig: Kenyeri, Nagylengyel, Somlóvásárhely, Jászó - Kassa mellett - Csongrád, Mindszent és Bakonygyepes.

1948. decemberében megtörtént az egyházi iskolák államosítása, majd 1950 nyarán a rendek felosztatása. Az 1950-es szétszórásig összesen tehát 7 helyen működtek 50 rendtaggal. A felosztatásra Hedvig nővérünk versben (1950. 06. 15.) így emlékezik:

1. *Ezerkilencszázötvenet írtunk,
Kevesebbet örültünk, mint sírtunk.
Vihar rázta rendünk családfáját,
Letördelte reményeink ágát.*

2. *Mint fészekből kiesett madárcák,
Nővéreink ország útját járták.
Szétszóródtunk ki erre, ki arra,
Azt sem tudtuk, jobbra-e vagy balra?*

3. *Csak egy volt a bizonyosság bennünk,
Jézussal kell keresztúton mennünk.
A tanítvány nem több, mint a Mester,
S minden útnak vége szakad egyszer!*

A szerzetesek működési engedélyének megvonása után 1950-ben Külsővaton Szabadhegy Szabolcs plébános a plébánián adott menedéket az apátnőnek, az alperjelnőnek és 5 nővérnek. 1955-ben egy kis parasztházat vettek a faluban, amit az évek folyamán korszerűsítettek és ide költöztek. Innen látták el továbbra is az egyházközségi teendőket, kántorizáltak, zongora- és német órákat adtak, ketten pedig a plébános háztartását vezették. A többi nővér, szerte az országban kereste és találta meg életlehetőségét. Valamennyien becsületes szorgalommal dolgoztak munkahelyükön és mindnyájan kitartottak szerzetesi élthivatásuk mellett. 1950 után a zárdát modern iskolává alakították át, ahol a nővérek már nem tanítottak.

40 év után 1991-ben visszahívták a nővéreket Külsővatra és a zárdá helyett megkapták a rossz állapotban lévő, volt katolikus iskolaépületet. Ezt Bali Tibor plébános irányításával, a falu népének segítségével, a kőművesek szaktudásával, sok fáradsággal rendezték. Dr. Megyesi-Schwarz Róbert apát hagyatékából, dr. Horváth Balázs korábbi belügyminiszter hajdani tanítványunk és családjának régi, baráti kapcsolatán alapuló anyagi támogatásával, külföldi anyagi támogatással az épületet zárdává alakították át. Kápolna is készült, ahol a nővérek végzik közös imáikat és minden csütörtökön este itt mondják szentmisét a falu plébánosa, majd ezután a nővérek vezetésével engesztelő imaórát tartanak a hívek.

1995. október 13-án lesz 4 éve, hogy újra megkezdődött a külsővati premontrai nővérek közös szerzetesi élete és működése. Kik jöhettek vissza 40 év után? Milyen életkorban és egészségben? "A lélek ugyan kész, de a test erőtlenségre!" És mégis nekilátnak erejükhez mérten és jelmondatukhoz híven: "Ad omnia bona paratae!" azaz "Minden jóra készen!" folytatni a szerzetesi feladatokat és munkát.

Hittant tanítanak a külsővati és filiákbeli iskolában, és a külsővati óvodában. Külön zongora és német órát a zárdában. Elvállalják a templom sekrestyési teendőit, segítenek az egyházközség irodai munkájában. A plébános munkatársai a templomi és egyházi ünnepek rendezésében: elszólás, bérmezés, betlehemezés, anyák napja, hősök napja stb.

Segítenek ahol tudnak vigasztalással, jó tanáccsal, imával s ha tehetik anyagi áldozattal. A temetőben már hosszú sorban nyugsznak a rendtagok: Anzelma apátnő, Norberta alperjelnő, Teréz, Cecilia, Stephánia, Bernadett, Paula, Angéla nővérek. A többi meghalt 15 nővértárs pedig mind-mind máshol. Itt, Külsővaton van eltemetve Szentgyörgyi Ignác kanonok is, míg Ráday Sebastyén magiszter atyánkat Bakonygyepesen temették el.

Rendünk másik működő szerzetesi közössége és egyben anyaháza Zsámbékon van. Onnan kormányoz tisztelendő főnöknő anyánk: Forgács M. Marianna, aki szelíd megadással fogadta e legnehezebb idők vezetési feladatát és megértő anyai szeretettel irányítja nővéreit az Isten felé vezető úton. Ezen az úton áldása kíséri bennünket, jópéldája ad erőt a munkában és lelke imája, szíve jósága öröklik felettünk! Házfőnöknője Klauz M. Monika hitoktatónő, aki támasza a rendi ügyek intézésében, viseli a ház gondjait, felügyel a napirend betartására, a nővérek lelki- testi egészségére és mellette legnagyobb lelki öröme, ha szabad idejét hittanosi körében töltheti hitoktatáskor. Varga M. Veronika a zsámbéki templom sekrestyési teendőit végzi, odaadó szeretettel szolgálja az Oltáriszentséget és minden munkába besegít. Márkus M. Zsófia jámbor, csendes, imádságos lényével jár- kel a zárdában, segítő kezenyoma a konyhában látható, szakácművészetével élte és növeli nővértársai fizikai munkaerejét és meglehetősen könyvel el, ha nincs beteg a házban. Két fiatal pedagógusunk - - a két jelölttel együtt mindannyiunk reménycsillagai -- Juhász M. Katalin, aki nyelvtanárként tanít a zsámbéki Tanítóképző Főiskolán és biológiai doktorattal rendelkezik, valamint Juhász M. Flóra tanítónő, aki a pécsi Hitudományi Főiskola IV. éves hallgatója. Délutánonként mindketten, a zsámbéki anyaházban hivatalosan megnyílt 30 gyermekfős napközi-otthonos iskolában tanítanak és korrepetálnak.

Zsámbékon, a premontrei férfi rend 1220-tól működik. A falu legnevezetesebb műemléke a 13. század első évtizedeiben felépített egykori premontrei bazilika -- ma templomrom --, amit egy évszázada és napjainkban is restaurálnak. A gödöllői premontrei prépostságból plébánosnak idehelyezett dr. Ullmann Péter, rendi nevén Ágoston premontrei kanonok, gödöllői alperjel, egyházzenei-történész hívta meg 1986-ban a premontrei nővéreket egyházközségi és tanítói működésre. Így lett női rendünk igazgatója és lelki vezetője.

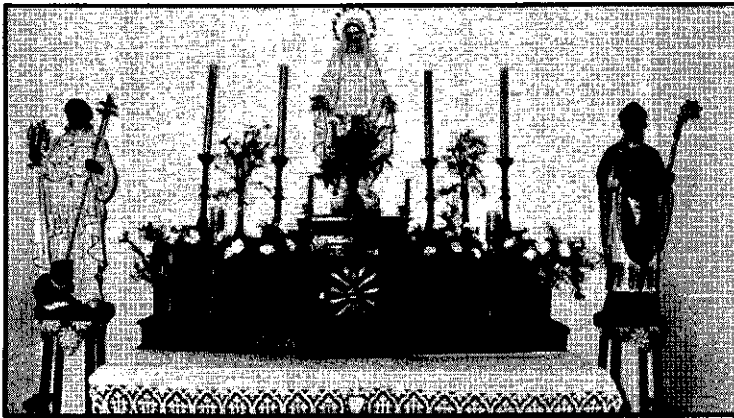
Hazánk történelmének 1938. évében, mikor a Felvidék egy részével visszatért a Kassa melletti szépfekvésű Jászó, dr. Gerinczy Pál prem. prépost-prelátus premontrei női zárdát alapított. Nővéreink itt az iskolában és az óvodában tanítottak, a leányifjúsággal foglalkoztak és egyházközségi teendőket láttak el. A háború után, 1945. május 5-én a Csehszlovák hatóságok kiutasították a magyarokat az országból, köztük nővércinket is. Három felvidéki születésű nővérünk azonban Jászón a zárdában maradt, hogy őrizzék a szerzetesi szellemet. Az 1950. évi felosztatáskor Kassára kerültek, ahol kénytelenek voltak állami állást vállalni egy üzem hivatalában, hogy megélhessenek. Lelkiük igényeit hitoktatással elégítették ki. Ők mindhárman ma is ott élnek és tevékenykednek. Eiben M. Hermanna, Ravasz M. Regina, Sohler M. Tarzicia nővérünk. Állandó levelezéssel tartjuk velük a kapcsolatot és minden nyáron Magyarországon élő nővértársaiknál töltik a szabadságukat.

Felhasznált irodalom

Godefréd, Madelaine: Szent Norbert élete. (Franciából átdolgozta: Takács Menyhért jászóvári prépost) Bp., Stephaneum nyomda R.T., 1905.

Ráday Sebestyén: A fehér sereg vezére. Szent Norbert. Verses dráma 4 felvonásban (Hiteles jegyzetekkel és magyarázatokkal.) Sopron, Vitéz Tóth Alajos Könyvnyomdai Műintézete, 1934.

Juhász Kálmán: Klöster in der Diözese Tschanad-Temesvar im Mittelalter (1030-1552). Amerikai Magyar Kiadó, Köln-Detroit-Wien. 1962., 59. Frauenklöster cím alatt szól a Szentlélekről nevezett szegedi alapítvány premontrei nővéreiről.

8. ábra 1.: A külsővati premontrei női zárda újbóli megnyitása 1991. október 13-án.
 Első sorban balról: Dr. Horváth L. Ödön a csornai Premontrei Prépostság apátja, keresztet vet Bali Tibor külsővati plébános, szentel Dr. Párkányi József veszprémi c. apát, mellette Dr. Ullmann Péter gödöllői alperjel, zsámbéki premontrei plébános
 Abb. 8. 1.: Neueröffnung des Premontreier Frauenklosters 13. Okt. 1991; In der ersten Reihe von links: Abt Dr. Horváth L. Ödön aus der Premontreier Abtei in Csorna, Tibor Bali der ein Kreuz schlägt, er ist der Pfarrer in Külsövat, Dr Josef Párkány der Veszpremer Abt weiht ein, neben ihm Dr Ullmann Peter Premontreier Pfarrer in Zsámbék.

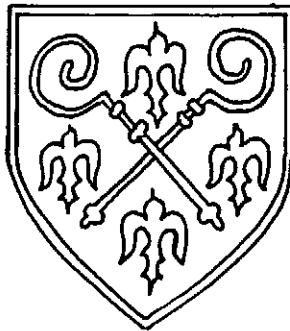

9. ábra 1.: 1991 október 13-án bevonulás a zárdába.
Abb. 9. 1.: Einmarsch ins Kloster (13. Okt. 1991).

2: Premontrei nővérek köszöntése a zárdaudvaron 1991. okt. 13.
2.: Begrüßung der Premontreier Schwestern im Klosterhof (13. Okt. 1991).

Függelék

1. A Rend címere:
Kék mezőben 2 pásztorbot között fehér liliomok

2. A rend pecsétjei:
1. Canonissae Praemonstratenses. (Admirabilis Eucharistiae Vindex.)
(Középen Szt. Norbert mint érsek, jobbában az Oltáriszentséggel, bal kezében érseki pásztorbottal.)

2. Premontrei Női Kanonokrend
Boldogasszony Leányai
Külsővat 1927.
(Középen kereszttel, szárainál: Eucharistia, Immaculata, Ecclesia, Poenitentia.)

KURZE GESCHICHTE DES PREMONTREIER KANONIK FRAUENORDENS IN KÜLSÓVAT VON 1927 -BIS ZU UNSEREN TAGEN

Der Premontreier Orden bürgerte sich in Ungarn schon in der Arpadenzeit ein. Sie siedelten sich 1136 in Váradygytok in der Nähe von Oradea (Nagyvárad) im heutigen Rumänien an. Dieser Orden hatte vor den Türkenkriegen schon 8 Klöster für die Frauen. Aus dem durch die Türken vernichteten berühmten Frauenkloster namens "Heilige Seele" in Szengen flüchteten im Juli 1511 20 Premontreier Schwestern in die damaligen Kloster in Somlóvásárhely im Komitat Veszprém. Infolge des Vormarches der Türken konnte sie dort ab 1558 nicht mehr tätig sein.

Im Jahre 1927 kehrten die Premontreier Schwestern zurück, aber diesmal nach Külsóvat. Eine neue Schwester aus Krakow wurde gebeten, dort als Oberschwester bei der Gründung tätig zu sein. Mutter Michaela wurde beauftragt, ein neues Kloster zu gründen, aber sie starb unerwartet. Ihre Nachfolgerin wurde W.M. Anselma aus Ibramovica, die am 28. Juni 1927 nach Külsóvat kam. Das Kloster wurde bis zum ihrem Tod von ihr geführt, (bis zum 8. Juni 1950). Sie wurde auf dem Ortsfriedhof begraben.

Im festlichen Rahmen weihte Dr. Nándor Rott der Bischof von Veszprém am 2. Juli 1927 das Kloster ein. Der erste Wohnort der Schwestern war in der Raffelstr. 6 im Raincr-Haus. Der erste feierliche Einzug war nach dreitägigen seelischen Übung am 17. Juni 1928. Das Haus schien den Schwestern und den Neuangekommenen langsam zu klein zu sein.

Ignac Szentgyörgyi erreichte mit Hilfe des Staatssekretärs Johann Nagy, daß dem Kloster das gesamte Raffael-Herrentum zusammen mit den Nebengebäuden zugesprochen wurde. Am 15. September 1928 ist durch den Gemeinderat in Külsóvat ein Vertrag über Übergabe des Gebäudes geschlossen worden, mit der Voraussetzung, daß die Schwestern verpflichtet sind auch ein Tagesheim zu unterhalten und ihren Kindergarten auch von Kindern ohne Religionsangehörigkeit besuchen zu lassen.. Das war so bis 1950, als das Kloster aufhörte zu existieren. Das Unterrichts- und Erziehungswesen war in verschiedenen Bereichen des Lebens bemerkbar (z. B. wurden Theaterspiele und verschiedene Klubs organisiert; sehen Sie die beiliegenden Fotokopien).

Der im Sozialismus vernichtete Orden kehrte im Jahre 1991 nach Külsóvat zurück. Zum erneuerten Klostergebäude kam das schwerbeschädigte Gebäude der damaligen katholischen Schule, das 13. Oktober 1991 eingeweiht wurde. Hier wurde auch noch eine Kapelle errichtet. Die Mithelfer des Ortspfarrers unterrichten in der Grundschule auch Religion.

Der Autor gibt noch einen Einblick ins heutigen Leben des Frauenklosters in Zsámbék im Komitat Veszprém.

Etelka Heltai, Mater Beáta
H-9532 Külsóvat